

ALINTI SÖZCÜKLERDE SES DEĞİŞMELERİ VE ELAZIĞ İLİ AĞIZLARI ÖRNEĞİ

*Birol İPEK**

ÖZET

Bu makalede Elazığ ili ağızlarında alıntı sözcüklerde meydana gelen ses değişimleri ele alınmıştır.

Çalışmada Elazığ ili ağızlarındaki alıntı sözcüklerin Türkiye Türkçesi yazı dilinden farklı olarak ne gibi ses değişimlerine uğradığı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Böylece bu sözcüklerin Türkçeleşme sürecinde geçirdiği ses değişimleri sınıflandırılarak tek tek belirtilmiştir. Elazığ ili ağızlarındaki alıntı sözcüklerin nasıl telaffuz edildiği ve ne şekilde değiştiği gösterilerek alıntı sözcüklerdeki ses değişimleri ünlü ve ünsüz değişimleri olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ağızlar, Elazığ İli Ağızları, Alıntı Sözcükler, Ses Değişimleri.

SOUND CHANGES IN FOREIGN BORROWINGS AND DIALECTS OF ELAZIĞ CITY

ABSTRACT

In this article, sound changes occurring in foreign borrowings within the dialects of Elazığ city have been discussed.

In the study, it has been tried to be put forward that whether the foreign borrowings in the dialects of Elazığ city have undergone what types of sound changes as different from the Turkish written language. Thus sound changes of these words occurred within the process of being Turkish have been stated by classifying

*Okt, Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Türk Dili Ana Bilim Dalı, ELAZIĞ. e-mail:bipek@firat.edu.tr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

them one by one. Sound changes in foreign borrowings have been divided into two main groups as changes in consonants and changes in vowels by demonstrating how the foreign borrowings within the dialects of Elazığ city are pronounced and how they differ.

Key Words: Dialects, Dialects of Elazığ City, Foreign Borrowings, Sound Changes.

Giriş

Bütün dillerin yazı dili ve konuşma dili olmak üzere iki cephesi vardır. Konuşma dili özellikle telaffuz şekli bakımından yazı dilinden farklı özellikler gösterir. Standart dilin konuşma biçimini ayrı tutarsak, konuşma dili belli kesim ve yörelerde büyük ölçüde ağızlara dayanır. Yazı dilinin tek tip imlasına karşılık konuşma dilinde her yörenin kendine has söyleyişi vardır (Tuncer, 1998: 206). Konuşma dili yazı diline göre biraz daha esnektir ve söyleyiş özelliklerine göre çok farklı ses özellikleri gösterir. Bu söyleyiş farklılıklarının en belirgin özellikleri sözcüklerde görülmektedir. Alıntı sözcüklerin ses yapıları farklı olduğu için her yöre insanı konuştuğu ses özellikleriyle bu sözcükleri seslendirir.

Diller arasında en fazla alış veriş sözcük düzeyinde görülmektedir. Türkçe tarih boyunca temas kurduğu dillere kendi sözcüklerini vermiş ve bu dillerden de çeşitli sözcükler almıştır. Tarihe baktığımızda geniş bir coğrafyada uzun süre hüküm sürmüş olan Türk milleti bu vesileyle, birçok milletle komşu ve akraba olmuştur. Bunun sonucunda yabancı dillerden birçok sözcük dilimize girmiştir (Karaağaç, 2002: 99). Diller arasında alıntılar en çok sözcük düzeyinde gerçekleşmektedir. Genellikle, bir dilden başka bir dile en fazla geçen sözcük türü isimlerdir. Din, kültür, medeniyet, teknoloji, ekonomi, moda ve benzeri yollarla dile sürekli yabancı sözcükler girmektedir (Karaağaç, 2002: 123). Tarih boyunca Türkçeye başta Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, İspanyolca, Rumca, Rusça, Slavca ve Yunancadan çeşitli yollarla yeni sözcükler girmiştir. Özellikle Arapça ve Farsça'nın kültür hayatımızda etkili olduğu dönemlerde bu dillerden birçok yeni sözcük alınmıştır. Tanzimat'tan sonra da Fransızcadan birçok sözcük alınmıştır. Aynı durum bugün İngilizce için geçerlidir (Özkan, 1996: 259). İngilizceden alınan sözcüklerin ses yapısı Türkçenin ses yapısından farklılık göstermektedir. İngilizcenin kendine has bir ses yapısı vardır. Bu ses yapısı Türkçeden farklıdır. Yazı diline giren alıntı sözcükler asıllarına uygun bir şekilde kullanılmaktadır (Baydur, 1953: 119). Özellikle

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

yabancı sözcüklerin asıllarına uygun bir şekilde seslendirilmesi aydınlar arasında büyük rağbet görmektedir. Bu Türkçenin ses yapısına aykırı bir durumdur. Alıntı sözcükleri Türkçenin ses yapısına uygun, taklitten uzak bir şekilde telaffuz etmek gerekir. Çünkü her dilin kendisine has ses ve anlam özellikleri olduğu unutulmamalıdır. Her dil, alıntı sözcüklerde ses ve anlam değişikliği yaparak onları dile mal eder; bünyesine uygun bir hale getirir. Bu bağlamda Türkçeye giren alıntı sözcükler Türkçenin ses yapısına uyarak dile mal olur. Dil, aldığı bu yabancı sözcüklerin seslerini değiştirerek bazen asli şeklinden tanınmayacak kadar uzaklaştırır.

Biz çalışmamızda alıntı sözcüklerde ne gibi ses değişmelerinin meydana geldiğini tespit etmeye çalıştık. Bu amaçla incelediğimiz sözcükler yazı diline girmiş, oradan da ağızlara geçmiş olan sözcüklerdir. Alıntı sözcükler değişik kişiler ve sosyal gruplar tarafından yapılmakta ve yeni şekiller, alındıkları yeni ortamlara uygun hale getirilmektedir. Elazığ ili ağızları ses yapısı bakımından “Doğu Grubu Ağızları”nın bir alt başlığı olan IV. grup içinde yer almaktadır (Karahana, 1996: 91). Bu grubun en belirgin ses özelliklerini alıntı sözcüklerin Türkçeleşmesinde de görmekteyiz. Ses değişmelerini ünlü ve ünsüz değişmeleri olmak üzere iki ana başlık altında inceledik. Sözcüklerin yazı dilindeki şekillerini ve hangi dilden alındığını madde başına aldık. Elazığ ili ağızlarındaki şekillerini ve sözcükleri hangi eserden aldığımızı parantez içinde verdik. Ses değişmelerinin sebeplerini örneklere bağlı olarak açıklamaya çalıştık.

Ses Değişmeleri

1. Ünlü Değişmeleri

1.1 Uzun Ünlüler

Alıntı sözcüklerde genellikle uzun ünlüler kısadır (Karahana, 1996: 56). Fakat bazı durumlarda uzun ünlülerin ortaya çıktığı görülür. Elazığ ili ağızlarında alıntı sözcük bünyesinde bulunan h, r, f, y, ğ, n, ünsüzlerinin düşerken kendilerinden önceki ünlüyü uzattıkları görülmektedir. Özellikle h, n, ğ, y ünsüzleriyle başlayan bazı heceler düşerken kendilerinden önceki heceyi uzatırlar. Yan yana bulunan iki ünlüden biri düşerken, diğeri uzar. Bazen vurgudan kaynaklanan uzun ünlülerin ortaya çıktığı da görülmektedir (Buran, 2003: 31). Bütün bu sebeplerden dolayı Elazığ ili ağızlarında uzun ünlülere rastlanmaktadır.

a>ā: padişah (Far.)>pādşah (Caferoğlu, 1995: 94)

aa>ā: müsaade (Ar.)>müsāde (Caferoğlu, 1995: 100)

aa>ā: maaşım (Ar.)>māşım (Caferoğlu, 1995: 81)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

A>Ā: Ali (Ar.)>Āli (EĀA: 34)

a>ā: bağ (Far.)>bā (EYAD-1: 185/6)

1. 2 Kısa Ünlüler

Ünlü kısalması az görülen bir ses olayıdır. Bazı sözcüklerde iki ünlü arasındaki “ğ, h, v, y” gibi hafif boğumlanmalı ünsüzler eriyip düşerken, iki ünlüyü karşılaştırdığı görülür. Bu durumdan kaynaklanan ünlü kısalması çok sık görülmektedir. Vurgusuz orta hecedeki dar ünlü bazen kısalmaktadır. Ünlü türemesi sebebiyle kısa ünlülerin türediğine rastlanmıştır. Alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler çoğunlukla kısalmakta veya kısa ünlüler haline gelmektedir.

â>a: âşık (Ar.)>aşık (EĀA)

i>î: insan (Ar.)>însan (EYAD-1: 174/2)

i>î : nihayet (Ar.)>n îāyet (EĀA: 36)

ı>î : vasıta (Ar.)>vasîta (EĀA: 36)

->î: metre (Fr.)>metîre (EĀA: 37)

1. 3. İkiz Ünlüler

Sözcüklerin iç seslerinde ünlüler arasında bulunan “ h, y” gibi ünsüzler eriyip kaybolduklarında yanlarında bulunan ve ayrı hecelere ait olan ünlüler tek bir nefes baskısı altında birleşerek ikiz ünlüleri meydana getirirler. Alıntı sözcüklerdeki ikiz ünlüler genellikle tek ünlüyle telaffuz edilmektedir. Bazen ikiz ünlüden kurtulmak için iki ünlü arasına bir ünsüz getirilerek ikizleşmenin ortadan kaldırılmaya çalışıldığı görülmektedir.

->ai: ahize (Ar.)>aize (EYAD-1: 114/22)

->ia: ziyaret (Ar.)>ziaret (EYAD-1: 114/15)

aa>a: taarruza (Ar.)>taruza (EĀA: 38)

: saadet (Ar.)>sâdet (EYAD-1: 180/20)

: saat (Ar.)>sat (EĀA: 38)

1. 4. Ünlü Uyumu

Alıntı sözcükler Türkçenin ses yapısına göre yeniden düzenlenir (Demircan, 2001: 81). Özellikle dilimize Arapça ve Farsçadan girmiş bulunan alıntı sözcükler çoğunlukla Türkçenin kalınlık-incelik uyumuna sokulmuşlardır. Alıntı sözcükler, ilerleyici ve gerileyici ünlü benzeşmeleriyle uyuma girerler.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

1. 4. 1. Kalınlık-İncelik Uyumu

Elazığ ili ağızlarında ünlü uyumuna giren alıntı sözcüklerin yanında uyum dışında kalan sözcükler de bir hayli çoktur. Özellikle “y, ç, ş, s, r, h” inceltici ünsüzlerin etkisiyle bazen uyum bozukluğu meydana gelir. Bazen de kalınlaştırıcı “d, k, g, ğ” ünsüzlerinin etkisiyle ünlülerin kalınlaştığı görülmektedir. Uyum değişmesini sağlayan temel sebeplerden biri de ünlülerin birbirlerine olan etkileridir.

e>a: hükümet (Ar.)>hökümat (EİA: 52)

: devlet (Ar.)>devlat (EYAD-1: 63/10)

a>e: fakat (Ar.)>fegad (EİA: 52)

1. 4. 2. Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu

Elazığ ili ağızlarında düzlük-yuvarlaklık uyumu pek sağlam değildir. Ancak düzleşme yönünde bir eğilim ve bu düzleşmeden doğan bir uyum görülmektedir.

u>ı: hamur (Ar.)>hamır (EİA: 54)

: armut (Far.)>armıt (EİA: 54)

1. 5. Ünlü Benzeşmesi

Alıntı sözcükler Türkçenin kalınlık-incecik bakımından ünlü benzeşmesi yoluyla uyuma girdikleri görülmektedir. Bu benzeşme bir ünlünün diğer ünlüleri kendisine uydurması yoluyla olmaktadır. İlerleyici ve gerileyici ses benzeşmesi şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bazı sözcüklerde ilerleyici-gerileyici benzeşme yoluyla seslerin değiştiği tespit edilmiştir.

1. 5. 1 İlerleyici Ünlü Benzeşmesi

a>e: cellat (Ar.)>cellet (Caferoğlu, 1995: 84)

: mezar (Ar.)>mezer (Caferoğlu, 1995: 85)

: cesaret (Ar.)>ceseret (EYAD-1: 93/33)

e>a: haber (Ar.)>habar (EİA: 42)

: çare (Far.)>çara (EİA: 42)

i>e: tenbih (Ar.)>tenbeh (EYAD-1: 86/3)

ö>o: profesör (Fr.)>profosor (EYAD-1: 81/5)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/ 8 Fall 2009*

1.5.2. Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Leyla Karahan, Elazığ ili ağızlarında alıntı sözcüklerdeki ses değişmelerinin daha çok gerileyici benzeşme yoluyla değiştiğini söyler (Karahan, 1996: 56). Ancak bizim tespit ettiğimiz sözcüklerde hem ilerleyici hem de gerileyici ünlü benzeşmesi görülmektedir.

a>e: ahmer (Ar.)>ehmer (Caferoğlu, 1995: 82)

: zaten (Ar.)>zetene (EİA: 42)

: asker (Ar.)>esker (HarA: 69/7)

: zarafet (Ar.)>zarafat (EYAD-1: 76/28)

â>e: âdet (Ar.)>edet (EYAD-1: 116/13)

a>e: haber (Ar.)>heber (Caferoğlu, 1995: 81)

i>e: marifet (Ar.)>merfet (EYAD-1: 42/16)

1.5.3. İlerleyici-Gerileyici Ünlü Benzeşmesi

Bazı alıntı sözcüklerde ilerleyici-gerileyici benzeşme yoluyla oluşan ünlü uyumları görülmektedir. Ancak örnekleri fazla değildir.

a>e: cepbane (Far.)>capḥanā (EİA: 42)

e>a: emanet (Ar.)>amanat (EİA: 42)

1.6.1. Ünlü İncelmesi

Daha çok “f, m, p ” gibi dudak, diş, dişeti-öndamak ünsüzleri kalın ünlüleri kendi boğumlama sınırlarına doğru çekerek türlü hecelerde onların incelmelerine yol açmaktadır (Korkmaz, 1977: 56). Bazen de ağzın yerli ve özel bir sebebiyle kalın ünlülerin ince ünlülere dönüştüğü görülmektedir (Caferoğlu, 1964: 6).

a>e: Fakir (Ar.)>Feḫir (Caferoğlu, 1995: 81)

: fahri (Ar.)>feḫri (Caferoğlu, 1995: 82)

: malumat (Ar.)>melumat (Caferoğlu, 1995: 82)

: fanus (Yun.)>fenos (EYSV: 72)

: para (Far.)>pere (EYAD-1: 116/32)

a>é: saat (Ar.)>saèt (EYAD-1: 79/28)

a>ē: arap (Ar.)>ēreb (EYAD-1: 145-2)

u>ü: muska (Ar.)>nüsga (EYAD-1: 104/20).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

1. 6. 2. Ünlü Kalınlaşması

Hem ünlü benzeşmesiyle hem de belirli ünsüzlerin kalınlaştırma etkilerine bağılı olarak ince ünlülerin kalınlaşması olayına rastlanmaktadır. Arka damak k ve g ünsüzleri ince ünlüleri kalınlaştırmaktadır. İnce ünlünün kalınlaşması Elazığ ili ağızlarının karakteristik özelliklerinden biridir (Karahan, 1996: 65).

e>a: heybe (Ar.)>heybā (EYAD-1: 135/28)

: derman (Far.)>darman (KBAYA: 329)

i>ı: fakir (Ar.)>faggır (EYAD-1: 109/8)

ü>u: otobüs (Fr.)>otobus (EYAD-1: 79/17).

1. 6. 3. Ünlü Daralması:

Daha çok “y, s, ş, c, z, s, l, m, n, t” gibi ünsüzlerin geniş ünlülere etki ederek onların daralmasına sebep oldukları görülmektedir (Korkmaz, 1977: 59).

a>ı: peştamal (Far.)>peşdımal (EYAD-1: 43/18)

: mağara (Ar.)>mığara (EİA: 69)

e>i: tencere (Ar.)>tencire (Caferoğlu, 1995: 98)

o>û: sofra (Ar.)>sûfra (EİA: 70)

o>ü: telefon (Fr.)>telfün (KBAYA: 46)

1. 6. 3. Ünlü Genişlemesi

Daha çok “b, p, m, v” ünsüzlerin genişleme etkisine bağılı olarak meydana gelmektedir. Dudak ve damak ünsüzleri yanındaki ünlülere etki ederek onları genişletir.

i>è: polis (Fr.)>polés (EYAD-1: 65/37)

i>è: limon (Yun.)>lèymun (HarA. 72/28)

i>ü: derviş (Far.)>dervüş (EYAD-1: 89/15)

u>o: muhtar (Ar.)>mohtar (EYAD-1: 129/7)

ü>ö: mühlet (Ar.)>möhlet (EYAD-1: 47/25)

1. 6. 4. Ünlü Yuvarlaklaşması

Elazığ ili ağızlarında ünlü yuvarlaklaşması fazladır (Karahan, 1996: 65). Daha çok dudak ünsüzlerinin ünlülere etki etmeleriyle yuvarlaklaşma olayı meydana gelmektedir.

e>ö: mevsim (Ar.)>mövsüm (Caferoğlu, 1995: 87)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- : cemaat (Ar.)>cömehet (EYAD-1: 43/30)
 ı>u: ahır (Far.)>ağur (Caferoğlu, 1995: 887)
 : tandır (Ar.)>tandur (HarA: 116/5)
 : fırtına (İt.)>furtana (EYSV: 75)
 i>ü: misafir (Ar.)>müsafir (Caferoğlu, 1995: 83)
 : iskemle Yun)>üskeme (EYAD-1: 140/17)
 : derviş (Far.)>dervüş (EİA: 55).

1. 6. 5. Ünlü Düzleşmesi

Bazı ünsüzlerin etkisiyle yuvarlak ünlülerin düzleştiği görülmektedir. İlerleyici ve gerileyici benzeşme yoluyla da düzleşme olayının gerçekleştiği görülmektedir.

- ü>è: nüfus (Ar.)>nëfus (EYAD-1: 128/2)
 u>i: orospu (Far.)>orospi (EYAD-1: 102/6)
 u>ı: barut (Far.)>barıt (Caferoğlu, 1995: 87)
 ü>i: mümessil (Ar.)>mimesil (Caferoğlu, 1995: 82)

1. 7. Ünlü Düşmesi

Akıcı, yarı ünlü, sızıcı ve patlayıcı ünsüzlerden birisinin arasında bulunan dar ünlüler çoğu zaman düşer (Gülensoy, 1988: 41). Genelde vurgusuz olan orta hece ünlüleri düşer. Bünyesinde yan yana iki ünlü bulunduran sözcüklerde bazen bu ünlülerden biri düşer.

- a>-: mahalle (Ar.)>mahle (HarA: 77/3)
 i>-: dakika (Ar.)>dakga (HarA: 69/13)
 : dairesine (Ar.)>daresine (EİA: 72)
 u>-: muayene (Ar.)> mayene (EİA: 72)

1. 8. Ünlü Türemesi

Ünlü türemesinin sebebi genellikle seslerin söyleyiş kolaylığıyla alakalıdır (Karaağaç, 2002: 37). Türkçede bazı ünsüzler sözcük başında bulunmaz. Özellikle l ve r sesleriyle başlayan alıntı sözcüklerin başına bir ünlü getirilmesi oldukça yaygındır. Elazığ ili ağızlarında sözcüklerin başında, ortasında ve sonunda türemektedir

- >e: zaten (Ar.)> zatene (EİA: 73)
 ->i: raf (Ar.)>iraf (HarA: 75/6)
 : metre (Fr.)>metire (EYAD-1: 201/23)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/ 8 Fall 2009*

: plan (Fr.)>pılan (EİA: 73)

->u: apartman (Fr.)>apartuman (EYAD-1: 65/16)

2. Ünsüz Değişmeleri

1. Süreklileşme

c>j: meclis (Ar.)>mejlis (HarA: 92/25)

s>c: sigara (İsp.)>cıgara (EYSV: 29)

f>v: lütfen (Ar.)>lödven (EİA: 80)

: merdiven (Far.)>merdifan (Caferoğlu, 1995: 82)

h>y: mühendisliği (Ar.)>möyendizliği (EİA: 80)

k>g: karyola (İt.)>garyola (Caferoğlu, 1995: 95)

k>g: mutfak (Ar.)>mutfag EYAD-1: 140/13)

: cenk (Far.)>ceng (HarA: 97/30)

p>b: patlıcan (Ar.)>balcan (KBAYA)

p>b: harp ed- (Ar.)>herb ed- (Caferoğlu, 1995: 82)

2. 2. Süreksizleşme

d>t: dükkan (Ar.)>tükan (KBAYA)

j>c: jandarma (İt.)>cenderme (Caferoğlu, 1995: 83)

k>g: banka (İt.)>panka (EYSV: 168)

k>g: kuvvet (Ar.)>guvvet (Caferoğlu, 1995: 82)

k>ğ: muska (Ar.)>nüsğa (EYAD-1: 104/20)

s>z: aptes (Far.)>aptez (EYAD-1: 219/32).

v>f: vişne (Sl.)>fişne (EYSV: 74)

2. 3. Sızıcılışma

Elazığ ili ağızları ses özellikleri bakımından “Doğu Grubu Ağızları” içinde IV. grup içinde yer alır. Bu grubun en karakteristik özelliklerinden biri de k>ğ değişmesidir. Bu özelliği alıntı sözcüklerde de görmekteyiz (Karahana, 1996: 56).

b>v: çoban (Far.)>çovan (EYAD-1: 127/9)

p>v: şapka (Rus.)>şavka (EYSV: 194)

k>ğ: akrep (Ar.)>ağrap (EYSV: 2)

h>ğ: sabah (Ar.)>sabbağ (EYAD-1: 46/35)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/ 8 Fall 2009*

y>h: acayip (Ar.)>acahip (EYSV: 4)

k>ğ: lokma (Ar.)>loğma (EYSV: 21)

: ibrik (Ar.)>ibriğ (EYAD-1: 146/25).

d>z: cadı (Far.)>cazı (EYSV: 28)

n>l: nöbet (Ar.)>löbet (EYAD-1: 67/4)

2.4. Akıcılaşma

Akıcılaşma, b, g, k gibi patlayıcı ünsüzlerden biri ile h gırtlak ünsüzünün; r, l, m, n, y gibi bol sesli akıcı ünsüzlerden birine dönüşmesidir (Korkmaz, 2007: 14).

b>m: bağbân (Far.)>bağman (EYSV: 14)

k>h: ibrik (Ar.)>ibrıh (EYAD-1: 146/25)

2. 5. Ünsüz Benzeşmesi

2. 5. 1. İlerleyici Ünsüz Benzeşmesi

h>s: mezhebendeniz (Ar.)>messebindenik (EYAD-1: 69/3)

l>n: naylon (İng.)>laylon (EİA: 93)

2. 5. 2. Gerileyici Ünsüz Benzeşmesi

s>z: sebze (Far.)>zebze (EİA: 92)

v>p: vapur (Fr.)>papur (Caferoğlu, 1995: 81)

v>m: verem (Ar.)>merem (Caferoğlu, 1995: 84)

y>l: sandalye (Ar.)>sandayye (EYAD-1: 82/24)

2.6. Benzeşmezlik

Bir sözcük içinde boğumlanma nitelikleri birbiriyle aynı ya da birbirine yakın olan iki ünsüzden biri, bazen kendi boğumlanma noktasını ötekenden ayırarak başka bir ünsüze döner ve benzeşmezlik veya aykırılışma dediğimiz bir durum ortaya çıkar (Buran, 2003: 93)

l>r: rüzgâr (Far.)>lüzger (EİA: 93)

2. 7. Ünsüzlerde Yer Değiştirme (Göçüşme)

Fonetik bir olay olduğu kadar, telaffuz organlarının fizyolojik örgüsünden de kaynaklanan bir dil gelişmesidir (Caferoğlu, 1955: 1). Daha çok r ve l akıcı ünsüzlerinin bulunduğu sözcüklerde görülmektedir. Az olmakla birlikte bir sözcüğün içinde dış, dış-dudak ve dış-damak seslerinin bulunduğu sözcüklerde göçüşmeye rastlanmaktadır (Karaağaç, 2002: 37). Eşit boğumlanmalı ünsüzleri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

birbirinden ayırarak monotonluğu giderme eğilimi sebebiyle de göçüşme meydana gelmektedir. Başka bir sebep ise ünsüzlerin karşılaşmasından doğan söyleyiş zorluklarını giderme eğilimidir (Çağıran, 1999: 239). Bazı bilim adamları göçüşme olayında kesin kaidelerin çıkarılmasının çok zor olduğunu belirtmektedir (Eren, 1953: 161).

br>rb: ibrahim (Ar.)>irbam (EYAD-1: 138/16)

fr>rf: sofra (Ar.)>sorfa (EİA: 96)

ml>lm: memleket (Ar.)>melmeket (Caferoğlu, 1995: 81)

ln>nl: lanet (Ar.)>nahlet (EYSV: 155)

lv>vl: helva (Ar.)>hevla (EYAD-1: 47/4)

rę>ęr: ırgat (Yun.)>ığrat (EYAD-1: 86/23)

rv>vr: derviş (Far.)>devriş (Caferoğlu, 1995: 106)

: avrat (Ar.)>arvat (EYSV: 81)

ry>yr: derya (Far.)>deyra (Caferoğlu, 1995: 86)

yr>ry: ziyaret (Ar.)>zirayet (EİA: 96)

zr>rz: ezrâil (Ar.)>erzâil (EİA: 95).

2. 8. Hece Kaynaşması

İki ünlü arasında bulunan “g, ğ, n, k” damak sesleri ile f, v, h seslerinin eriyip yok olurken iki veya daha fazla yakın hecenin kaynaşıp tek heceye inmesi olayıdır (Korkmaz, 1977: 37). Böylece sözcüğün hece sayısı azalır.

v>: televizyon (Fr.)>telezom (EYAD-1: 65/25)

y>: keyif (Ar.)>kēf (EYAD-1: 136/9)

h>: ibrahim (Ar.)>irbam (EYAD-1: 138/16)

2. 9. Ünsüz Türemesi

Bir sözcüğün içinde m seslerinden sonra orta hecede b sesinin türemesi oldukça ilginçtir. H sesi daha çok başta ve orta hecede türemektedir. İç hecede bünyesinde iki ünlü bulunduran sözcüklerde iki ünlü arasında türemektedir. İç seste daha çok Farsça sözcüklerde görülmektedir. V sesi daha çok iki ünlü arasında türemektedir. Y sesi yarı ünlü, akıcı ünsüz olması nedeniyle sözcük başında ve sözcük ortasında kolay türeyen bir sestir.

->b: pamuk (Far.)>pambug (Caferoğlu, 1995: 113)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/ 8 Fall 2009*

->h: avlu (Yun)>havlu (Caferoğlu, 1995: 88)

: okka (Ar.)>hokka (EYAD-1: 142/9)

->h: saat (Ar.)>sahat (EYSV: 180)

: şefaath (Ar.)>şafahat (EYAD-1: 63/22)

: inşaath (Ar.)>inşahat (EYAD-1: 82/32)

->v: sual (Ar.)>suval (EİA: 102)

: dua (Ar.)>duva (HarA: 71/16)

->y: esir (Ar.)>yesir (EYAD-1: 75/4)

: İsmail (Ar.)>ismayil (Caferoğlu, 1995: 97)

: aile (Ar.)>ayile (EYAD-1: 109/23)

: limon (Yun.)>léymon (HarA: 72/28)

2. 10. Ünsüz Düşmesi

Sözcük başında, ortasında ve sonunda ses düşmesi görülmektedir. Seslerin birbiriyle etkileşimi, sesin kendi yapısı ve çeşitli nedenlerden dolayı ünsüz düşmeleri görülmektedir. Araştırmacılar ses düşmesini daha çok vurguya bağlamaktadır (Karaağaç, 2002: 36). Daha çok orta ve son seslerde ünsüzlerin düştüğü görülmektedir. Ünsüz düşmelerinin sebebi sözcüklerdeki türlü seslerin arka arkaya gelmelerinden doğan özel boğumlanma şartlarına bağlıdır. Düşen ünsüzlerin çoğu boğumlanma nitelikleri bakımından ünlülere yakın oldukları için kolay düşebiliyor. Hece sonunda bulunan sızıcıların düşmesi daha kolaydır.

ğ> : fotoğraf (İng.)>foturaf (EYSV: 75)

h> : tahsildār (Ar.+Far.)>tasildar (Caferoğlu, 1995: 83)

: meth (Ar.)>met (Caferoğlu, 1995: 82)

: tespiah (Ar.)>tasbā (EYAD-1: 183/3)

d> : bedbaht (Far.)>bébaht (EYSV: 17)

n> : insan (Ar.)>ısan (EYAD-1: 174/2)

: somun (Rum.)>somi (EYSV: 188)

t> : serbest (Far.)>serbes (EİA: 109)

v> : tövbe (Ar.)>töbe (EİA: 108)

y> : beytullah (Ar.)>betulla (EYAD-1: 63/12)

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

2. 11. Ünsüz İkizleşmesi

İç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin boğumlanmalarındaki tekrarlanma olayına ikizleşme denir. Elazığ ili ağızlarında aha çok vurgudan kaynaklanan ikizleşme görülmektedir. En çok “g ve b” seslerinde görülmektedir.

b>bb: sabah (Ar.)>sabbanan (EİA: 99)

g>ğğ: tekaüt (Ar.)>tağğavüt (EİA: 98)

: sakat (Ar.)>sağğat (EİA: 98)

k>gg: fakir (Ar.)>faggır (EYAD-1: 109/8)

p>bb: depo (Fr.)>debbo (EYAD-1: 77/10)

2.12. İkiz Ünsüzün Tekleşmesi

Yapısında ikiz ünsüz bulunan sözcüklerdeki ünsüzlerden birinin erimesi (düşmesi) olayıdır. Elazığ yöresi ağızlarında ikiz ünsüzden kaçma yönünde bir eğilim vardır. Özellikle Arapçadan dilimize girmiş sözcüklerde daha fazla görülmektedir.

dd>d: caddesine (Ar.)>cadasına (EİA: 100)

kk>k: dükkan (Ar.)>tükan (KBAYA: 55)

ll>l: valla (vallahı) (Ar.)>vala (KBAYA: 55)

rr>r: şerrinden (Ar.)>şerinden (EİA: 100)

ss>s: mümessil (Ar.)>mimesil (Caferoğlu, 1995: 82)

vv>v: kuvvet (Ar.)>govat (EYSV: 92)

: güvetlendim (EİA: 100)

Sonuç

Çalışmamızda, yazı dilimizden farklı ses özelliği gösteren alıntı sözcükler tespit edilerek incelenmiştir. Yabancı dillerden dilimize girmiş sözcükler, Türkçenin ses özelliklerine göre değiştirilerek kullanılmaktadır. Ağız özellikleri alıntı sözcüklerde de ortaya çıkmaktadır. Her yörenin kendine has bir ağız özelliği vardır. Alıntı sözcükler konuşma sırasında konuşulduğu yörenin ses özelliklerine uygun bir şekilde telaffuz edilmektedir. Elazığ ili ağızlarında alıntı sözcükler Arapça, Farsça, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Rumca, Rusça, Slavca ve Yunancadan alınmıştır. Bu sözcüklerin çeşitli ses değişimleri ve ses olayları sonucunda Türkçenin ses yapısına büyük oranda uydukları tespit edilmiştir. Alıntı sözcüklerde meydana gelen ses değişimlerinin de Türkçenin ses

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

yapısına ve kurallarına uygun bir şekilde olduğu örneklerde görülmektedir. Ses değişimleri hem ünlü hem de ünsüzlerde görülmektedir.

İncelediğimiz sözcüklerden 105'ü Arapça, 21'i Farsça, 8'ü Fransızca, 6'sı Yunancadan, 4'ü İtalyanca, 2'si İngilizce, 1'i Rumca, 1'i Rusça, 1'i İspanyolca, 1'i Slavca, 1'i Arapça+Farsça kökenli sözcüklerdir. Elazığ ili ağızlarında en fazla Arapça kökenli sözcük bulunmaktadır.

KISALTMALAR

- Ar.** : Arapça
Far. : Farsça
Fr. : Fransızca
İng. : İngilizce
İs. : İspanyolca
İt. : İtalyanca
Rum. : Rumca
Rus. : Rusça
Sl. : Slavca
Yun. : Yunanca
EYSV : Elazığ Yöresi Söz Varlığı
EYAD-1 : Elazığ Yöresi Ağızlarından Derlemeler
HarA : Harput Ağızları
KBAYA: Keban, Baskil Ve Ağın Yöresi Ağızları

KAYNAKÇA

- BAYDUR, Suat Y., (1953), “**Dilimiz Ve Yunan-Lâtin Asıllı Kelimeler**”, TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara. s. 93-94; 119-120.
- BURAN, Ahmet (1997), **Keban, Baskil Ve Ağın Yöresi Ağızları**, TDK Yay., Ankara.
- BURAN, Ahmet- Oğraş Şerife (2003), **Elazığ İli Ağızları**, (Editör:Asaf VAROL) Örnek Ofset Baskı, Elazığ.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

- BURAN, Ahmet-İLHAN, Nadir (2008), **Elazığ Yöresi Söz Varlığı**,TDK Yay., Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1995), **Güney Doğu İllerimiz AğızlarındanToplamlar**, TDK Yay., Ankara.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1964), **Anadolu ve Rumeli AğızlarındaÜnlü Değişmeleri**, TDAY-Belleten. s. 1-34.
- CAFEROĞLU, Ahmet (1955), **Anadolu Ağızlarındaki MetatheseGelişmesi**, TDAY-Belleten. s. 1-7
- ÇAĞIRAN, Önder (1999), **“Türkiye Türkçesi Ağızlarındaki ÜnsüzGöçüşmelerinin Kuruluş Sistemi”**, 3. Uluslar ArasıTürk Dili Kurultayı 1996, TDK Yay., Ankara. s. 239-264.
- DEMİRCAN, Ömer (2001), **Türkçenin Ses Dizimi**, Der Yayınevi,İstanbul.
- EREN, Hasan (1953), **“Türk Dillerinde Metathese”** TDAY-Belleten, TDK Yay., Ankara. s. 161-180.
- EREN, Hasan (1949), **“İkiz Kelimelerin Tarihi Hakkında”**, DTCFDergisi, C. VII. S. 2, s. 285-286.
- GÜLENSOY, Tuncer (1988), **Kütahya ve Yöresi Ağızları**, TDKYay., Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer-BURAN, Ahmet (1994), **Elazığ YöresiAğızlarından Derlemeler-1**, TDK Yay., Ankara.
- İPEK, Birol (1997), **Anadolu Ağızlarında Yabancı Kelimeler – Fonetik İnceleme-** Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü(Basılmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KARAAĞAÇ, Günay (2002), **Dil, Tarih ve İnsan**, Akçağ Yay.,Ankara.
- KARAHAN, Leyla (1996), **Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması**,TDK Yay. Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (1977), **Nevşehir ve Yöresi Ağızları I**, TDKYay. Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2007), **Gramer Terimleri Sözlüğü**, TDKYay., Ankara.
- ÖNER, Mustafa (1996), **“Türkçede Dille İlgili Alış Verişlerin ve DilHareketlerinin Tarihine Toplu Bir Bakış”**, Türk Dili veEdebiyatı Dergisi, S. 536, Ağustos 1996, s. 140-48.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/8 Fall 2009*

ÖZKAN, Nevzat (1996), “**Yabancı Dillerin Türk Dili ve Kültürü Üzerindeki Etkileri**”, Dil Dergisi, S. 41. Mart 1996, Ankara. s. 257-264.

TUNCER, Hediye (1998), “**Kültür, Dil ve Ağız Üzerine**”, Türk Dünyası Araştırmaları, S. 112, s. 205-208.